

Değerli Konuklar,

Kıymetli Katılımcılar,

Öncelikle toplantımıza hoş geldiniz diyor, sizleri en içten duygularımla saygıyla selamlıyorum.

Bugün burada önemli bir projenin açılışında bizleri yalnız bırakmadığınız için hepinize şükranlarımı sunuyorum.

Bilindiği üzere bir projeyi önemli kılan unsurların başında onun konusu gelmektedir. Anayasa Mahkemesi kararlarının uygulanmasını konu alan bir projenin ise hukuk dünyamız açısından ne kadar önemli olduğu ortadadır.

Anayasa Mahkemesi kararlarında önemle vurgulandığı üzere mahkeme kararlarının etkili icrası adil yargılama sürecini tamamlayan ve bu sürecin sonuç doğurmasını sağlayan bir husustur. Adil yargılanma hakkının unsurlarından biri olan mahkemeye erişim hakkı bir uyuşmazlığı mahkeme önüne götürme ve aynı zamanda mahkemece verilen kararın uygulanmasını isteme haklarını da kapsamaktadır. Bu nedenle mahkeme kararlarının uygulanmaması, yargılamayı da mahkemeye erişim hakkını da anlamsız hâle getirecektir.¹

Diğer yandan bir ülkede mahkeme kararlarının etkili bir şekilde uygulanması hukuk devletinin alamet-i farikalarından biridir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, hukuk devletinin bir söylemden ibaret olmadığını, ihlal kararlarının icra edilmemesinin “*hukukun üstünlüğü ilkesinin ve bu ilkenin temel alındığı anayasal düzenin ağır bir biçimde ihlali anlamına gelmekte*” olduğunu belirtmiştir.²

Bu noktada merhum Aliya İzzetbegoviç'i anmak istiyorum. En zor zamanlarda dahi hukuk devletini ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir anayasal demokrasiyi savunan Aliya, Yugoslavya Anayasa Mahkemesinin verdiği bir iptal kararına uyulmamasını şiddetle eleştirmiştir. Aliya'ya göre anayasa mahkemesinin anayasaya aykırılık konusunda verdiği karardan sonra aykırı bulunan hususta ısrar etmek “*Anayasa'yı kasten ihlâl etmektir*”.³

Belirtmek gerekir ki yargı kararlarının etkili şekilde uygulanması bir yandan bağlayıcı anayasal ve yasal kuralların varlığına, diğer yandan da yargı kararlarını uygulamakla yükümlü olan kurum ve kişilerin bu konuda duyarlı olmalarına bağlıdır. Hemen her konuda olduğu gibi, yargı kararlarının etkili icrası da “4K” ilkesi diyebileceğimiz kurallar, kurumlar ve kişilerin kaliteli olmasını gerektirir.

Kurallarla ilgili olarak ülkemizde herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Anayasa'nın 138. maddesi genel olarak yargı kararlarının, 153. maddesi ise özel olarak Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığını açık ve kesin bir dille düzenlemektedir. Buna göre, “*yasama ve yürütme organları ile*

idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır” (m. 138) ve Anayasa Mahkemesinin kararları *“yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar”* (m.153).

Anayasa Mahkemesi kararlarında vurgulandığı üzere, Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrasında Anayasa Mahkemesi kararlarına uyma ve bu kararları değiştirmeksizin yerine getirme hususunda yargı dâhil hiçbir kuruma herhangi bir takdir yetkisi tanınmamış veya bu konuda bir istisnaya yer verilmemiştir.⁴

Öte yandan yargı kararlarının etkili şekilde icrası için kuralların olması yeterli değildir. Bu kuralların gereğini yerine getirme konusunda kurumsal ve kişisel duyarlılığa da ihtiyaç vardır. Kuralların uygulanması bakımından kurumların ve kişilerin üzerlerine düşeni yerine getirmeleri gerekmektedir.

Kuşkusuz kararların icrasını doğası ve işlevi gereği yargı kurumu tek başına yapamaz. Bundan 233 yıl önce Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucu babalarından Alexander Hamilton, meşhur 78 nolu “Federalist Yazı”da bunu çok iyi anlatmıştır. Hamilton’a göre yasama ve yürütmeden farklı olarak, yargının elinde sadece *karar* vardır. Ne var ki kararın bile etkili şekilde uygulanabilmesi, nihayetinde yürütme organının yardımına bağlıdır.⁵

Bu sözlerden sonra anayasacılık köprüsünün altından çok sular aktı. Bugün artık özellikle bireysel başvuruda ihlal kararlarının etkili şekilde uygulanması için sadece yürütmenin değil, aynı zamanda yasanın ve en önemlisi diğer yargı mercilerinin de desteği gerekmektedir.

Esasen ülkemiz bağlamında bu desteğin sağlanması, kararların bağlayıcılığının zorunlu sonucu olmasının yanında, Anayasa'nın Başlangıç kısmında *“medeni bir işbölümü ve işbirliği”* olarak ifade edilen kuvvetler ayrılığının da bir gereğidir.

Gerçekten de devletin farklı organları arasındaki *“işbirliği”*ne en fazla bireylerin temel hak ve hürriyetlerinin korunması kapsamında ihtiyaç duyulmaktadır. Zira temel hakların korunması devletin varlık sebebidir.

Kısacası, Anayasa Mahkemesinin temel haklar alanında verdiği kararların etkili şekilde icrası her şeyden evvel bu kararların ilgili kurum, kuruluş ve kişiler tarafından anlaşılmasını, kabullenilmesini ve nihayet yerine getirilmesini gerektirmektedir. Bu da son tahlilde kurumlar arasındaki iletişimi ve işbirliğini gerekli kılmaktadır.

Değerli Konuklar,

Bugün aynı zamanda bireysel başvurunun uygulamaya geçmesinin de dokuzuncu yıldönümünü kutluyoruz. 23 Eylül 2012 tarihinden bu yana Anayasa Mahkemesi, diğer görevlerinin yanı sıra temel hakların ihlal edildiği yönündeki şikayetleri inceleyen ve karara bağlayan bir yüksek mahkeme olarak da görev yapmaktadır.

Bireysel başvuru Türk hukuk sisteminde çok köklü bir değişikliğe yol açmıştır. Bireysel başvuru sayesinde anayasal hak ve hürriyetlere yönelik ihlal iddialarının uluslararası organlara taşınmadan, öncelikle ulusal sınırlar içinde ele alındığı ve ihlallerin giderildiği etkili bir hak arama yolu oluşturulmuştur.

Anayasa Mahkemesi de kararlarında temel hak ve özgürlüklerin korunmasında bireysel başvurunun kaynağını doğrudan Anayasa'dan alan nihai ve en etkili ulusal hak arama yolu olduğunu vurgulamaktadır. Mahkemenin bireysel başvuru kapsamındaki incelemesi, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasında ve geliştirilmesinde bireylere en üst düzeyde koruma sağlamaktadır.⁶

Bu anlamda bireysel başvuru ülkemiz ve insanımız açısından büyük bir kazanımdır. Bu büyük kazanımı etkili bir hak arama yolu olarak gelecek kuşaklara taşımak da başta Anayasa Mahkemesi olmak üzere hepimizin ortak sorumluluğudur.

Bu sorumluluğun gereklerinden biri ve belki de en başta geleni, bireysel başvurunun uygulanması sürecinde karşılaşılan sorunları tespit etmek ve bunları çözmeye çalışmaktır.

Bireysel başvuruya ilişkin zorlukların başında gitgide artan başvuru sayısının geldiği artık hepimizin malumudur. Bireysel başvuru yolunu kabul eden ve başarılı bir şekilde uygulayan hiçbir ülkede, bizde olduğu kadar çok sayıda başvuru yapılmamıştır. İspanya ve Almanya Anayasa Mahkemelerine yapılan beş-altı bin civarındaki yıllık başvuru Mahkememize neredeyse bir ayda yapılan başvuru sayısına tekabül etmektedir. Dahası Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) kırk yedi ülkeden yapılan başvurudan daha fazlası Anayasa Mahkemesine yapılmaktadır.

Mahkememiz bu artan iş yüküyle başa çıkmak ve tüm görev alanlarında önündeki işleri mümkün olan en kısa sürede sonuçlandırmak için yoğun bir çabanın içindedir. Bu vesileyle fedakârca çalışan başkanvekillerimize, üyelerimize, raportörlerimize ve diğer personelimize katkılarından dolayı şükranlarımı sunuyorum.

Bireysel başvurunun dokuz yıllık uygulaması sonunda belirtmek isterim ki bireysel başvurunun etkili bir hak arama yolu olarak sürdürülmesi, yapısal birtakım tedbirlerin alınmasını ve bunların gerekliliği konusunda geniş bir mutabakatın varlığını gerektirmektedir. Bu tedbirlerden belki de en önemlisi bireysel başvurunun objektif etkisinin anlaşılmasını ve hayata geçirilmesini sağlayacak adımların

atılmasıdır. Bunun için de ihlal kararlarının gereği gibi yerine getirilmesi ve yeni ihlallerin engellenmesi hayati derecede önemlidir.

Aslında daha bireysel başvuru başlamadan, verilecek hak ihlali kararlarının gereklerine ilişkin tartışmaların başladığı malumdur. Anayasa Mahkemesi, açılan bir iptal davası üzerine 1/3/2012 tarihinde verdiği kararda bireysel başvuru yolunun mahiyetine ilişkin önemli tespitler yapmıştır.

Mahkemeye göre bireysel başvuruda yapılması gereken sadece bir hakkın ihlal edilip edilmediğini tespit etmekten ibaret değildir. Bireysel başvuru yolu bir yandan ihlalin sonuçlarının ortadan kaldırılmasını ve ihlalin yol açtığı zararın giderilmesini, diğer yandan da *“bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin kamu gücü tarafından ihlalinin önlenmesi”*ni gerektirmektedir.⁷

Mahkeme bu değerlendirmesiyle bireysel başvurunun subjektif ve objektif etkisini daha bireysel başvuru uygulamaya geçmeden ortaya koymuştur. Bu bağlamda ihlal kararlarının iki temel etkisi bulunmaktadır. Bunlardan biri başvuru maruz kaldığı ihlalin ve sonuçlarının giderilmesine, diğeri ise yeni ihlallerin önlenmesine yöneliktir. İkincisi bireysel başvurunun obejektif etkisi olarak bilinmektedir.

Bireysel başvuru kurumunun nihai amacı, bireysel başvuru sonucu verilen kararların etkili bir şekilde uygulanması suretiyle yeni ihlallerin önlenmesidir. Bataklık metaforunu kullanacak olursak bireysel başvurunun hedefi tek tek sivrisinekleri yok etmek değil onları üreten bataklığı kurutmaktır.

Bireysel başvurunun bu objektif amacını gerçekleştirme konusunda yasama, yürütme ve yargı olarak hepimize önemli görevler düşmektedir. Bu görevlerin muhatabı ihlalin kaynağına göre idare, yargı veya yasama olabilmektedir.

Eğer hak ihlali idari bir işlemde kaynaklanmış, yargı kararıyla da bu ihlal giderilememişse yahut ihlal doğrudan yargı kararından kaynaklanmışsa Anayasa Mahkemesi yeniden yargılamaya karar verebilmektedir. Bu durumda öncelikle yeniden yargılama yapılmak suretiyle ihlale yol açan karar kaldırılacak ve ihlali giderecek şekilde yeni bir karar verilecektir.

Anayasa Mahkemesi ihlalin ve sonuçlarının giderilmesine yönelik olarak yargılamanın yenilenmesi kararı verdiğinde, derece mahkemelerinin yargılamayı yenilemekten başka seçenekleri bulunmamaktadır. Mahkememizin kararlarında vurgulandığı üzere bu durum, bir tercih meselesi değil Anayasa ve kanundan kaynaklanan bir zorunluluktur.

Esasen yargılamanın yenilenerek somut ihlalin giderilmesi de yeterli değildir. Aynı veya benzer konularda yeni ihlallerin önlenmesi için idarenin ve tüm yargı kurumlarının yeni başvuruları

beklemeden ihlal kararında belirlenen esaslara uygun şekilde davranmaları beklenmektedir. Bu da bireysel başvurunun objektif etkisinin bir gereğidir.

Diğer yandan ihlalin idarenin veya yargının kararından değil de bizzat kanundan kaynaklandığı durumlarda ise yeniden yargılama yapılmasının bir anlamı olmayacaktır. Bu durumda yapılması gereken ihlale neden olan kanun hükmünün kaldırılması veya değiştirilmesidir. Dolayısıyla ihlalin kanundan kaynaklandığı durumlarda yasama organının harekete geçerek gerekli yasal değişikliği yapması bilhassa yeni ihlallerin önlenmesi bakımından kaçınılmazdır.

Son olarak ihlal kararlarının etkili şekilde icrası konusunda bir hususu özellikle ifade etmek istiyorum. Anayasa Mahkemesinin her ihlal kararı aynı zamanda bir Anayasa'ya aykırılık tespitidir. Bu nedenle tespit edilen aykırılığın giderilmesi ve yeni aykırılıkların önlenmesi devletin ilgili tüm kurum ve kuruluşlarının görevidir.

Değerli Misafirler,

Kıymetli Katılımcılar,

Bu projenin bireysel başvurunun bilhassa objektif etkisinin daha iyi anlaşılmasına çok önemli katkılar yapacağına inanıyorum. Projenin yasama, yürütme ve yargıdan olduğu gibi idari kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarından da oluşan çok geniş bir paydaşlar listesi bulunmaktadır. Bu paydaşlar aynı zamanda bireysel başvurunun daha etkin bir şekilde uygulanmasında rol oynayacak olan kurum ve kuruluşlardır.

Bu sebeple dört yıllık bir uygulama süresi olan bu proje, eminim ki Anayasa Mahkemesi ile paydaşlar arasındaki yapıcı diyalogun geliştirilmesine ve nihai olarak bireysel başvurunun ülkemiz insanına hizmet eden etkili ve başarılı bir hak arama yolu olarak sürdürülmesine ciddi katkılar yapacaktır.

Bu duygu ve düşüncelerle, başta Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği'nin temsilcileri olmak üzere projenin hazırlık sürecinde emeği geçen herkese, bugünkü panellerde kararların icrasının farklı boyutlarını ele alacak tüm katılımcılara ve projenin uygulaması sırasında katkıda bulunacak tüm paydaşlara şükranlarımı sunuyorum.

Projenin hayırlı olması temennisiyle, hepinizi bir kez daha saygıyla selamlıyorum. 23/9/2021

Zühtü ARSLAN
Anayasa Mahkemesi Başkanı

¹ AYM, E.2014/149, K.2014/151, 2/10/2014; *Ahmet Yıldırım*, B. No: 2012/144, 2/10/2013, § 28; *Kadri Enis Berberoğlu (3)* [GK], B. No: 2020/32949, 21/1/2021, § 101.

² *Kadri Enis Berberoğlu (3)*, § 141.

³ Aliya İzzetbegoviç, *Köle Olmayacağız*, 4. Baskı, (İstanbul: Fide Yayınları, 2018), s. 14.

⁴ *Şahin Alpay (2)* [GK], B. No: 2018/3007, 15/3/2018, § 63; *Kadri Enis Berberoğlu (3)*, § 102.

⁵ A. Hamilton, J. Madison, J. Jay, *The Federalist Papers*, (New York: Mentor Books, 1964), s. 465.

⁶ *Kadri Enis Berberoğlu (3)*, § 134.

⁷ AYM, E.2011/59, K.2012/34, 1/3/2012.